

KONYA-MEVLÂNA MÜZESİ'NDE BULUNAN 637 ENVANTER NUMARALI PUŞİDE*

Emine KOÇAK**

ÖZ

Geleneksel sanatlar, zaman içinde birçok değişiklikler geçirmiştir. Bununla birlikte ortaya farklı örnekler çıkmıştır. Saraya bağlı ve bağımsız ortamlarda meydana getirilen bu örnekler, kullanılan malzeme ve teknik özellikleri bakımından büyük bir ustalık ve inceliği ortaya koymaktadır.

Türk toplumunun dününü bugüne aktarılmasında büyük rol oynayan ve büyük bir çeşitlilik içinde ortaya çıkan geleneksel sanatların yaşatılması gerekmektedir.

Araştırmada literatür taramasından sonra müze yetkilileri ile görüşmeler yapılmıştır. Müze yetkililerinden alınan bilgiler kaynak kişi adı verilerek açıklanmıştır.

Bu puşide, oluşturulan gözlem fişi aracılığıyla incelenmiştir. Mevlâna Müzesi'nde bulunan puşide örneğinin; kitabeleri okutularak, boyutları, malzemesi, teknik ve renk özellikleri, bezeme konuları ve kompozisyon özellikleri ince-nerek, envanter numaralarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Puşide, işleme, Mevlâna Müzesi, II.Abdülhamid, Sultan Veled, Hz.Muhammedin İsimleri

* "Konya-Mevlâna Müzesi'nde Bulunan Puşideler Üzerine Bir Araştırma ve Yeni Tasarımlar" konulu Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezinden bir bölüm

** Yrd. Doç. Dr. - Çankırı Karatekin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümü Öğretim Üyesi

ABSTRACT

INVENTORY NUMBER OF 637 THIS PUŞİDE WHICH IN KONYA - MEVLANA MUSEUM

Our traditional arts have experienced many changes in time and as a result of these changes, there emerged varied samples. These products which are connected to the palace or produced in independent environments, present a great mastercraft and fineness due to the material used or the technical composition adopted.

These masterpieces which play a great role in the transfer of Turkish culture from past to the present and produced in a wide range, must be prospered.

In this study, following the literature research, negotiations with the authorities of the museum were carried out. The information obtained from these authorities were shown in this study by giving the name of the source person.

This puşide has been examined through examination card. The inventory number of this puşide which are at the Mevlâna Museum was given and book texts, dimensions, materials, technical and color specializations, ornamenting subjects and composition properties have been studied.

Key Words: Puşide, embroidery, Mevlana Museum. II.Abdülhamid, Sultan Veled, name of Hz.Muhammed.

1. GİRİŞ

Geleneksel Türk sanatları, geniş halk topluluklarının ürettiği maddi kültür eserlerdir. Bu eserlerin çoğu yüzyıllar boyunca hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze kadar ulaşmışlardır. Türk el sanatları geniş tarihsel zamana, bir o kadarda geniş coğrafi alana yayılmış durumdadırlar. Türk kültür birikimini, uygarlığını gösteren geleneksel sanatlarda tarihin bütün görkemini bulmak mümkündür.

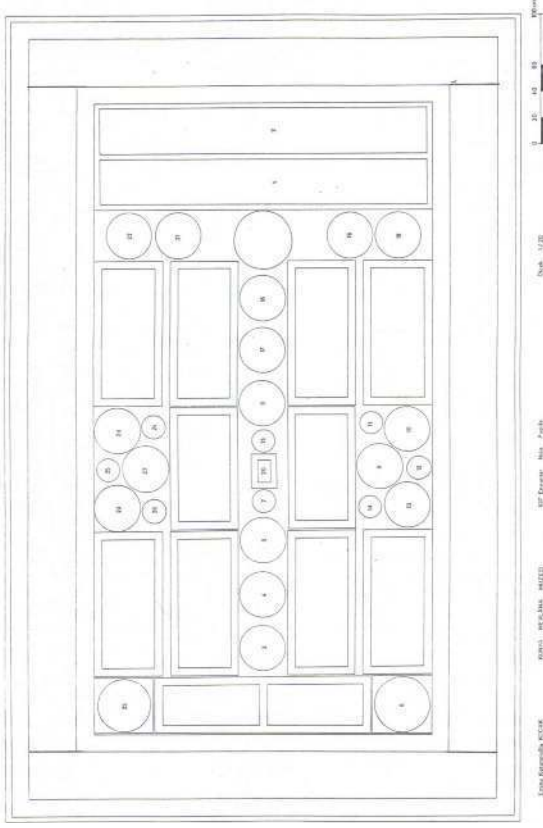
“Osmanlı Kültürü’nün bir parçası olan el sanatları, sultanlarca sosyal, ticari ve ekonomik ilişkilerle geliştirilmiştir. Sultanlar her çıktıkları sefere bilim ve sanat adamlarını da götürmüşler; gittikleri ülkelere bilim adamı ve sanatçıyı da İstanbul’a getirmişlerdi. Bu durum imparatorluğun el sanatları açısından çok zengin bir merkez olmasına sebep olmuştur.” (Barışta, 1998: 50).

Dünü bugüne taşıyan Türk el sanatlarındaki çeşitliliği, halkın giysisinden yattığı yere kadar yaşadığı her mekânda görmek mümkündür. Küçümsenmeyecek boyuttaki mekân süslemeleri, Türk İslam geleneklerine göre kişinin doğum ve ölüm olaylarında daha çok ön plana çıkmaktadır.

Bu durum Osmanlı saraylarının işleme sanatına ne denli önem verdiğini göstermektedir. İşlemeye verilen önem puşidelere de yansımıştır. “Türk işleme sanatında işlemeli puşidelerin zengin örnekleri görülmektedir. Bunların büyük bir grubu İstanbul’daki hanedan türbelerinde bulunmaktadır. Geç dönem Osmanlı nakış sanatı konusunda malzeme, işleme tekniği, motif ve kompozisyon çeşitlendirmeleriyle bilgi veren bu parçalar işleme sanatı tarihinde önemli bir yer tutmaktadır.” (Ketencioğlu, 2000: 251).

“Bilindiği gibi puşide, örtü (sanduka örtüsü), puşide levhası ise sandukanın baş ucuna iliştilen levha için kullanılan terimlerdir. Puşide ve puşide levhaları serildiği ya da iliştilendiği sandukaya bağlı olarak farklı boyutlarda yapılmıştır” (Barışta, 1997: 93).

Puşidelerde görülen işlemler; çoğunlukla dokumanın üzeri kapatılarak yapılan iğne teknikleri grubundan Dival işidir. Puşidelerde, daha çok kadife, atlas cinsi kumaşlar ve deri kullanılmıştır. Puşidelerin, çoğu kez mukavva, yumuşak meşin ve yer yer pamukla da dolgu yapılarak dival işi iğneleri ile metal bükümlü ipliklerle işlendikleri ve değişik harçlarla süslandikleri görülmektedir. Bu kapsamda Konya

Şekil 1. 637 envanter no'lu puşidenin kitabe yerlerini gösteren ölçekli çizim.

Mevlâna Müzesi'nde bulunan ve günümüzde hala Mevlâna ve oğlu Sultan Veled'in üzerinde örtülü durumda olan puşidenin; yapılış tarihi, bugünkü durumu, ölçüsü, kullanılan malzemeleri, teknik özellikleri, renk özellikleri, kitabesi, bezeme konuları ve kompozisyon özellikleri incelenmiştir.

Türk plastik sanatları açısından çok zengin örneklerle sahip olan illerimizden biri Konya'dır. Selçuklular döneminden günümüze değin sanat tarihi ve halk bilimi disiplinleri açısından önemini koruyan bu ilimizde değerli eserlerin sergilendiği müzeler bulunmaktadır (Barışta, 1989: 46). Bu müzelerden Konya Mevlâna Müzesi'nde bulunan bu puşidenin incelenmesiyle; işleme tarihi bakımından önemli özelliğe sahip olan puşidenin belgelenecek literatüre kazandırılması, bezeme öğelerinin, puşidenin kompozisyonunda bulunan motiflerdeki benzerlik ve farklılıkların belirlenmesi, 637 envanter no'lu puşidede uygulanan motiflerin, gün-

müzde de kullanılabilmesi, puşidedeki bezeme unsurlarının yeni yorumlarla oluşturulması, konu ile ilgili kaynak sayısının artırılması, gelecekte yapılacak bilimsel çalışmalara kaynak oluşturabilmesi amaçlanmıştır.

Konya Mevlâna Müzesi'nde bulunan 637 envanter no'lu puşide, üzerinde bulundurduğu kitabeleri bakımından da ayrı bir önem taşır. Bu kitabeler, ayet, sure, yapıldığı döneme ait bilgi, puşideyi yapan ustaya ait bilgiler ve ne amaçla yapıldığının ifade edilmesi açısından Türk işleme sanatı tarihinin belirlenmesinde de rol oynamaktadır.

Bu açıdan yaklaşıldığında, puşidelerde kullanılan malzeme, işleme tekniği, seçilen konu ve kompozisyonları, dönemin üslup özellikleri hakkında bilgiler vermektedir.

Araştırmaya konu olan bu puşidenin belgeleneceği ve incelenmesi, bundan sonraki aynı konuda yapılacak çalışmalara kaynak oluşturması açısından önemlidir.

Çalışmada; boyacı naylonları, puşide üzerine yerleştirilerek, asetat kalemli aracılığı ile rölövesi çıkartılmış, puşidedeki motifler tekniğe uygun 1/1 ölçekli olarak çizilmiştir. Bazı bölümlerde motiflerin tekrar etmesi sebebiyle tek motif, simetrik olan bölümlerde ise; ½, ¼ olarak çizimleri yapılmıştır. Ancak puşide sanduka üzerine örtülü durumda olduğundan bazı bölümlere birebir ulaşılamamış ve çekilen fotoğrafları yardımı ile bilgisayar ortamında çizimi tamamlanabilmiştir. Ayet, sure, kitabe ve tuğranın yerlerini gösterir çizimler 1/20 ölçekli hazırlanmıştır (Şekil.1). Puşidede yer alan ayet ve sure kitabeler tek tek okutulmuş ve çizimlerine yer verilmiştir.

2. 637 ENVANTER NO'LU PUŞİDE HAKKINDA BİLGİLER

Envanter kayıtlarına göre, Mevlâna ve oğlu Sultan Veled'in üzerinde örtülü durumda olan söz konusu puşidenin yapılış tarihi H.1312 – M.1894/1895'dir (Şekil. 2). Örtü, 1983 yılında müze yetkilileri tarafından sandukaların üzerinden kaldırılmış, üzerindeki tozları alınarak, amonyaklı bez ile temizlenmiştir (Şekil. 3).

Şekil 2. Mevlâna'ya ait sanduka.

Şekil 3. 637 envanter no'lu puşide.

Puşidenin örtülü bulunduğu gök mermerden yapılan sanduka; 310cm. eninde, 380cm. boyunda ve 89cm. yüksekliğindedir. Puşidenin boyutları ise; 397cm.x623cm.'dir. Ayrıca 8,5cm. saçak boyu bulunmaktadır.

Puşideye ait diğer bilgiler aşağıda belirtilmiştir.

2.1. İşleme Tekniği

Puşidede uygulanan işleme tekniği dokumanın üzeri kapatılarak yapılan iğne teknikleri grubundan dival işidir. Dival işi; "Doldurulmuş sarma iğnesine benzemesine rağmen düz bir arka yüzey elde etmek ve metal ipliği az kullanmak amacıyla uygulanan bir yüzeysel sarma türüdür" (Barışta, 1997: 54).

"Bir cins yüzeysel sarma olan bu işin atma ve tutturma iğnelerinin bileşiminden oluşan zengin bir repertuarı vardır. Bazı kaynaklarda dival işi, Bursa işi, zerduz işi olarak geçen dival işinin, düz sarma, görünümü veren türü yanı sıra balık sırtı, hasır iğne gibi çeşitlendirmeleri de bulunmaktadır" (Barışta, 1999: 204).

Doldurulmuş sarma iğnesine ya da atma iğnelere benzeyen bu teknikte; kumaşın ön ve arka yüzünden, yürütülen iki tür iplik kullanılmaktadır. Kasnak, gergef, yerine cüldeyle tutturularak işlenen dival işinde, iğnenin yanı sıra biz de kullanılmaktadır. Bizle delinen desenin sınır çizgilerinden desenin sırayla üstüne serilen metal ya da metal bükümlü iplikler kumaşın ters yüzünde kullanılan balmumlanmış iplik yardımıyla kumaşın tersine çekilmekte ve alta yer alan astara iliştilmektedir. Bu yolla az

harcanan metal iplik, kaymadan kumaşın altına tutturulmuş olmaktadır.

2.2. Kullanılan Malzeme

Zemine; yeşil deri üzerine atlas dokuma, işlemede; ağaç (yumuşak cins) ve gümüş iplik, astarında vişne çürüğü renginde saten bir dokuma ve pamuklu iplik kullanılmıştır. Dival işi iğnelerinden; düz sarma, yarmalı sarma, verev sarma iğnelerinin uygulandığı puşidenin süslemesinde ise tırtıl kullanılmış ve saçak bükülmüştür.

2.3. Desen ve Kompozisyon Özellikleri

Stilize bir üslup ve geometrik düzenlemeler içinde sure, ayet ve kitabeler; istifli, terkipli cel-i sülüs hattı ile yazılmıştır. Yazıların dışında kalan ve tüm yüzeye dağılan, stilize edilmiş "C" ve "S" kıvrımlı dallar, lale, gül, karanfil, yıldız çiçekleri ile yapraklar ve bordürler gözlenmektedir. Nesneli bezeme türlerinden fiyonk (Şekil. 4) sembolik bezeme olarak Tuğra motifi (Şekil.5) kullanılmıştır.

Kitabelerin bir kısmında, karanfil ve yapraklardan oluşan motifler, dikdörtgen çerçeveler içine yerleştirilmiştir. Ayetel Kürsi ile Tekasür suresinin bulunduğu yer örtünün, üç kenarında kalın bordür içerisindedir. Besmele-i Şerife'nin, İhlas ve Fatıha surelerinin bulunduğu yerler yıldız çiçekleri ve yapraklardan oluşan dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır, Bir kısım değer atfedilen bazı isimlerin yer aldığı yazılar da yine karanfil ve yapraklardan oluşan çelenklerin içine yerleştirilmiştir.

Şekil 4. 637 no'lu puşideden detay.

Şekil 7. 637 no'lu puşideden detay.

Şekil 8. 637 no'lu puşideden detay.

Şekil 5. 637 no'lu puşideden detay.

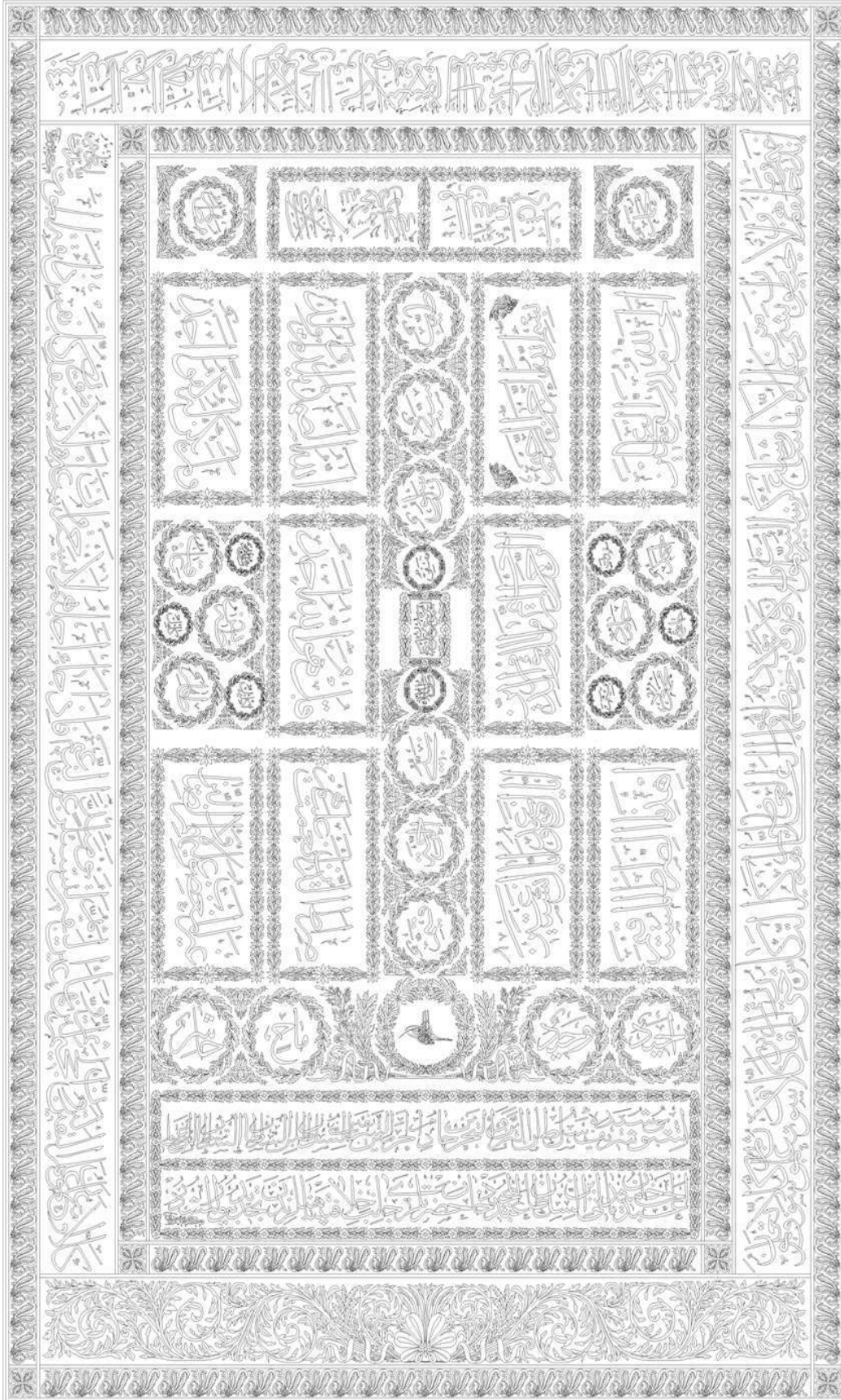

Şekil 6. 637 no'lu puşideden detay.

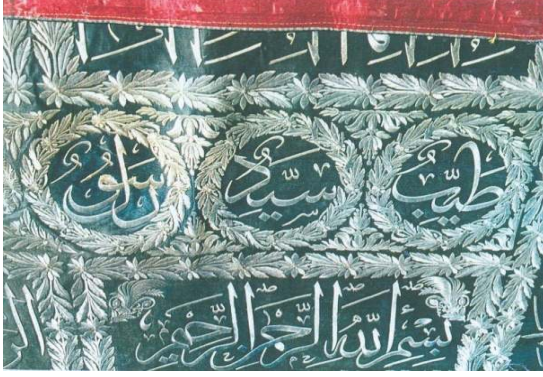
Yarı simetrik bir görünümü olan örtünün, ayak kısmında, bordür biçiminde aşırı kıvrımlı ve helezon biçimli dallar ile gül ve yapraklardan oluşan ve bir merkezde fiyonk ile birleştirilmiş bir motif grubu bulunmaktadır. Bu bordürün alt ve üst kısmı "S" kıvrımlı dal ve yapraklardan oluşan daha ince bir bordürle çevrelenmiştir.

Bu bölümden sonra karanfil ve yaprak motifleri ile çerçeve içine alınmış iki sıra halinde bulunan yazılı bölüm yer almaktadır. Sonraki bölümde, bir önceki bölümde yer alan kitabe-ye dikey şekilde yerleştirilmiş ve çerçevenilmiş sureler yer almaktadır.

Örtünün orta kısmında büyüklü küçüklü yuvarlak madalyon biçiminde çelenkler ve dikdörtgen çerçeveler içinde yazılar dikkat çekmektedir (Şekil. 6-7). Örtünün baş bölümündeki ve uzun olan iki kenarındaki yazılı kısım kalınca bir bordür görünümündedir (Şekil. 8). Yazılar bir bordürle çevrelenmiş olup, aynı bordür örtünün dört kenarında da görülmektedir. Örtünün dört köşesinde yoncaya benzeyen bi-

Şekil 9.
637 no'lu
puşidenin
rölövesi
(Ketencioğlu,
2003: 85).

Şekil 10. 637 no'lu puşideden detay.

rer motif bulunmaktadır (Şekil. 9).

2.2. Kitabesi

Şekil. 1'de numaralandığı şekliyle açıklanan puşidede Kur'an-ı Kerim'den; Besmele ile başlayan Ayetel Kürsi (Bakara Suresi'nin 255. ayeti), Tekasür Suresi, İhlas, Fatıha Sureleri, "La İlahe İllallah Muhammeden Resulullah" ve "Sallallahu Aleyhivselem" ile beraber kitabesi yer almaktadır. Yazılar Esra YILDIZ tarafından okunmuştur.¹ Kitabede numaralandırılmış diğer bölümlerinde şunlar yazılmaktadır:

1."İŞ BU PUŞİDE-İ ŞERİFE SULTAN-I BERREYN VE BAHREYN HÂDİMÜL-HARMEYN ES SULTAN İBN-İ SULTAN ES SULTAN GAZİ."

Açıklaması: Bu iki kara ve denizin sultanı, Harameyn'nin hizmetkârı, Sultan İbn-i Sultan, Sultan Gazi'nin şerefli puşidesidir.

2."ABDÜLHAMİD HAN-I SANİ İBN-İ SULTAN ABDÜLMECİT HAN HAZRETLERİ CANİBİ HİLAFET PENAHİLERİNDEN TECDİD BUYRULMUŞTUR. HÜSEYİN SİRRI SENE 1312"

Açıklaması: Hilafet penahilerinden; Abdülmeccid oğlu II. Abdülhamid tarafından yenilenmesi emredilmiştir. H. 1312.

Ayrıca, puşide üzerinde yer alan Allah'ın ve Hz. Muhammed'in bazı isimleri, Şekil. 3'de numaralandığı şekliyle aşağıda açıklandığı gibidir.

3."TAYYİB": "İyi, güzel, hoş" (Şekil. 10) (Develioğlu, 1995:1042),

¹ YILDIZ, Esra., Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Araştırma Görevlisi.

4."SEYYİD": "Efendi, Bey" (Develioğlu, 1995:948),

5."RESUL": "Elçi, peygamber" (Develioğlu, 1995:888),

6."MUTAHHAR": "Tathir eden, temizleyen" (Develioğlu, 1995: 690),

7."MUKAFFİ": "İzinden giden" (Ali Çakır²),

8."NEBİYYÜN": "Peygamber, peygamberler" (Develioğlu, 1995:814),

9."TÂHÂ, YÂSİN": Kur'an-ı Kerim'de yer alan sure isimleri.

10."TÂHİR": "Temiz" (Develioğlu, 1995:1019),

11."İKLİL": "Taç" (Develioğlu, 1995: 423),

12."KAMİL": "Bütün, tam, noksansız. Ke-male ermiş" (Develioğlu, 1995:486),

13."ÂKİB": "Bir diğerinin arkasından gelen" (Develioğlu, 1995: 22),

14."RESÛLÜRRAHMET": Rahmet peygamberi. (<http://www.istanbul.com/esmai-nebi-resulullah-efendimizin-isimleri-74862.html#.VzJGd4SLS00>)

15."RESÛLUL MELÂHİMİ": Cihat, savaş peygamberi. (<http://www.istanbul.com/esmai-nebi-resulullah-efendimizin-isimleri-74862.html#.VzJGd4SLS00>)

16."KAYYİMUN": Cami hademesi. Baki ve kaim olan, ezeli.(Allah'ın sıfatlarından)" (Develioğlu, 1995:498), "Hiçbir şeye ve mekâna muhtaç olmayan, gökleri, yeri, bütün yaratık ve varlıkları yerlerinde tutan ve koruyandır."(-Gazali, 1972: 259),

17."ER-RAHMETÜ": Rahmet,

18."MÂHİN": "Bağışlayıcı" (Ali Çakır³),

19."HÂŞİRUN": "Toplama, cem etme. Ölüleri diriltip mahşere çıkarma. Kur'an-ı Kerim'de 59. sure (Develioğlu, 1995:418),

20."EBUBEKİR, ÖMER, OSMAN, ALİ" gibi isimler, ile III.Selim'in tuğrası bulunmaktadır",

21."VAHİDÜN": Tek olan,

22."EHİDÜN": Bir olan,

23."MUHAMMED": Çok övülen,

² ÇAKIR, Ali., Vakıflar Genel Müdürlüğü.

³ ÇAKIR, Ali., Vakıflar Genel Müdürlüğü.

- 24."MUKTEFİN": Soyu bilen,
- 25."CAMİU": Toplayıcı,
- 26."GAYYİM": Sağlam,
- 27."HAMİD": Öven,
- 28."MAHMUD": Mahmûd: Övülen,
- 29."AHMED": Övülen, sevilen,

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

İşleme tarihi bakımından önemli özelliğe sahip puşidelerden biri olarak Konya Mevlâna Müzesi'nde bulunan 637 envanter no'lu puşidenin, kitabeleri, kompozisyonu motiflerdeki bezeme öğeleri ve bezeme unsurlarının yeni yorumlarla açıklanması gibi yapıldığı döneme ait yansıttığı bilgilerin ortaya konulması ile kültürümüze ait özgün motiflerin günümüzde de kullanılabilmesi, puşideler ile ilgili kaynak sayısının artırılması ve gelecekte yapılacak bilimsel ve sanatsal çalışmalara kaynak oluşturması açısından incelenmiştir.

II. Abdülhamid tarafından yaptırılan puşidede yer alan tuğra ile ilgili kaynaklarda herhangi bir bilginin bulunmayışı dikkati çekmektedir. Envanter bilgilerinde puşidede bulunan tuğranın yaptıran kişiye ait olduğu bilinmektedir. Ancak bu araştırma sırasında yapılan incelemelerde III. Selim'in, Mevlâna ve oğlu Sultan Veled'in üzerine yaptırdığı ilk puşidenin yıpranması, dolayısıyla söz konusu puşidenin yaptırıldığı ve II. Abdülhamit'in kendi tuğrası yerine III. Selim'in tuğrasını işlettirdiği anlaşılmaktadır.

Bilgi, kültür ve zerafet özelliği gösteren puşidelerin, bilimsel yöntemlerle incelenmesiyle sanat tarihi içerisindeki önemi artacaktır. İşlemeli ürünler arasında en göz alıcı örneklerle sahip olan puşideler, malzeme, teknik, kompozisyonları ile büyük bir ustalık sergilemekte ve üzerlerinde yer alan kitabeleriyle de ayrıca bir önem taşımaktadırlar.

Birçok işleme türlerini halkın içinde görmek mümkündür. Fakat puşide ve puşide levhalarına yalnızca müze ve türbelerde rastlayabilmekteyiz. Söz konusu 637 envanter numaralı bu puşidenin kültürel bellekte yerini alması ve öneminin vurgulanması ile teknik ve akademik çalışmalara yön verecektir.

Her biri birer sanat hazinesi değerinde olan ve yapılması oldukça zor bir işleme çeşidi ile oluşturulmuş, puşide ve puşide levhalarının yaşatılması için uygun atölye ortamlarında birebir uygulamaları yapılarak ve/veya güncelleştirilerek yeni tasarımların oluşturulması ile puşide ve puşide levhalarının tanıtımı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Barışta, H. Ö. (1989). Konya Müzelerindeki Türk İşlemelerinden Örnekler, Kültür ve Sanat, Türkiye İş Bankası, Sayı:4, Ankara, s.46.
- Barışta, H. Ö. (1997). "19-20. Yüzyıl Yazılı Bezemeli Türk İşlemeleri", Hanedan Türbelerinden Puşide ve Puşide Levhalarından Örnekler" V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Sektörünü Bildirileri, S:93-103, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara
- Barışta, H.Ö. (1998). *Türk El Sanatları*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: 2168, Sanat Eserleri Dizisi:192 Ankara
- Barışta, H. Ö. (1999). Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk İşlemeleri. Kültür Bakanlığı Yayınları: 2342 Yayınlar Dairesi Başkanlığı Sanat Eserleri Dizisi: 253, Ankara
- Develioğlu, F. (1995). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Adalet Matbaacılık, İstanbul
- Gazali, İ. (1972). *Esmâ'ül Hüsna Şerhi*. Çeviren: M. Ferhat, Merve Basımevi, İstanbul
- Ketencioğlu, E. (2000). "Eyüp Sultan'da Adile Sultan Türbesindeki Puşide örnekleri", *II. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler*, 250-261, 28-30 Mayıs 1999, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları: 11 İstanbul
- Ketencioğlu, E. (2003). Konya - Mevlâna Müzesi'nde Bulunan Puşideler Üzerine Bir Araştırma ve Yeni Tasarımlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara
- <http://www.estanbul.com/esmai-nebi-resulullah-efendimizin-isimleri> (Erişim tarihi: 20 Nisan 2015)